

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

میراث ملی نامادگار

بر اساس نظر سنجی یکی از نهادها، جوانان ایرانی به ترتیب به خاک ایران، زبان فارسی، میراث فرهنگی، سطح علمی کشور و مذهبی بودن جامعه بیش از دیگر موارد افتخار می‌کنند.

بدون شک ریشه‌داری و کهن بودن میراث فرهنگی این سرزمین عامل مهمی در ماندگاری و پابایی ایران بوده است. میراثی که در قالب سنگ‌نوشته‌ها و گل‌نوشته‌ها، کتیبه‌ها، بناها، اشیاء، اسناد و کتاب‌هایی که عمر بعضی از آنان به هزاران سال قبل از میلاد بازمی‌گردد، ظهور یافته است.

با آنکه این تمدن فراز و فرود بسیاری داشته، اما میراث برجای مانده بیانگر تداوم حیات این فرهنگ اصیل است. آنچه ما را به وجود و دیرینگی این تمدن راهنمایی می‌کند آثاری است که به شکل مادی متجلی شده و بر اثر درایت یا اتفاق، از گزند حوادث مصون مانده و اکنون موجب افتخار و دستمایه پژوهش و زرف‌نگری است.

ظهور محمل‌های دیجیتال به‌ویژه اینترنت، ماندگاری آنچه نسل امروز پدید می‌آورد، به خطر انداخته و فرهنگ‌های بومی را دچار چالش کرده است.

در اینترنت ۷۲ درصد از مطالب به زبان انگلیسی است و این به‌طور خطرناکی زبان‌های دیگر را تحدید می‌کند. این مشکل به حدی جدی‌ست که یونسکو را وادار کرده است تا به ارائه طرح‌هایی برای جلوگیری از نابودی زبان‌ها و فرهنگ‌های بومی مبادرت ورزد؛ ولی مشکل اصلی این نیست.

به‌طور کلی اطلاعات دیجیتال تولید شده را به دو نوع می‌توان تقسیم کرد:

۱. اطلاعاتی که شکل مادی محمل‌های آنها موجود است و با حفظ اصل اثر، آنها را به محمل‌های دیجیتالی منتقل می‌کنند.

بسیاری از کتابخانه‌ها و مراکز اسنادی سعی می‌کنند که منابع موجودشان را بر روی محمل‌های دیجیتالی منتقل کنند، و این کار معمولاً به دو منظور انجام می‌پذیرد: سهولت دسترسی، و حفظ و صیانت اصل اثر. این کار اگر با رعایت استانداردها انجام شود و دقت‌های لازم در آن به کار گرفته شود می‌تواند مفید باشد. اما باید به دو نکته توجه داشت:

اول: تغییرات سریع در حوزه نرم‌افزاری، بعضی از تولیدات دیجیتالی پیشین را غیرقابل استفاده کرده است. برای نمونه، به‌کارگیری فونت‌های فارسی گوناگون در تولید منابع دیجیتال، بسیاری از آنها را غیرقابل بازخوانی کرده است.

دوم: مسئله طول عمر محمل‌هایی‌ست که این اطلاعات در آنها ذخیره می‌شوند. برای مثال تخمین عمر محمل‌های دیجیتالی دی.وی.دی و لوح فشرده میان ۵ تا ۳۷۰ سال در نوسان است!

۲. اطلاعاتی که از ابتدا به صورت دیجیتال تولید می‌شوند:

این اطلاعات مثل بازی‌های رایانه‌ای، نرم‌افزارهای قرآنی، کتاب‌ها و نشریات الکترونیک و نظایر آنها تا زمانی

که به شکل لوح فشرده و دی.وی.دی نشر می‌یابند به جز همان دو مشکل فوق مشکل دیگری ندارند. اما مسئله اصلی اطلاعاتی است که در اینترنت در حال تولید است. شاهدیم که روزانه میلیون‌ها نامه رد و بدل می‌شود، خبر نشر می‌یابد، اعلامیه صادر می‌شود، حتی در حوزه فقه و فقهات هم مسئله شرعی پرسیده می‌شود، فتوا صادر می‌شود، جناح‌های سیاسی به مناظره می‌پردازند، نظراتشان را منتشر می‌کنند، اطلاعاتی می‌دهند و این در حالی است که هفتاد درصد از صفحات وب عمری کمتر از ۲ ماه دارند! یعنی از بسیاری از اطلاعات تولید شده در مدتی کمتر از یک سال اثری باقی نخواهد ماند.

اگر گاهی یک نامه باقیمانده در انبوه وسایل بر جای مانده از یک رجل سیاسی موجب گشودن یک راز تاریخی برای نسل بعد می‌شد، اکنون گذشته از آنکه این‌گونه مکتوبات دیجیتال کاملاً محرمانه و دور از دسترس همگان انجام می‌شود، بسیار ناپایدار هم خواهند بود! اگر روزنامه خاطرات بسیاری از شخصیت‌ها هم راهگشا بوده و هم موجب انتقال فرهنگ و معنا می‌شده است؛ اکنون این خاطرات که بیشتر در قالب وب‌نوشت‌ها ظاهر می‌شوند که عمری کوتاه‌تر از یک سال دارند. میراث دیجیتالی به‌سرعت در حال پدید آمدن و ناپدید شدن است!

اینترنت شامل ۱۵۰ ترابایت اطلاعات است. میزان نامه‌های الکترونیکی رد و بدل شده میان ۱۰ تا ۲۰۰۰۰۰ ترابایت تخمین زده می‌شود. سیر ایجاد این حجم عظیم اطلاعات که میراث فرهنگی نسل معاصر در آن مستتر است، جهانپان را بر آن داشته که به فکر پایداری و ماندگاری آن باشند.

به اعتقاد یونسکو زمانی به این داده‌های دیجیتالی می‌توان نام میراث فرهنگی داد که سازماندهی و مستندسازی شده و در قالب محملی ماندگار در دسترس قرار گیرند. طرح‌های بزرگی در آمریکا و اروپا همچون ندلیب، سدراس^۱ و اینترپارس^۲ به این منظور تعریف شده است. ما هم باید در این مسیر طرح‌ها و برنامه‌های خود را هر چه سریع‌تر آغاز کنیم و این میراث عظیم را ماندگار کنیم. ناماندگاری این میراث ملی، مثالی را که مرحوم محمدتقی شریعتی در تفسیر آیه «أنا الانسان لقی خسر» بیان کرده است به یاد می‌آورد:

بخش فروشی که در گرمای تابستان بانگ برآورده بود که مردم بشنایند که اصل سرمایه‌ام از کف رفت.

به‌راستی اگر تدابیر لازم را به‌کار نبریم برای آیندگان هیچ چیز بر جای نخواهد ماند. اگر نمک‌ها، انسان نمکی را و پخ‌ها، انسان پخی را برای نسل امروز حفظ کرد؛ اگر شرایط طبیعی ویژه یک سرزمین گنجینه‌های گرانبهایی را در خود محفوظ داشته است، این اقتضای شکل فیزیکی و شرایط بخت‌یاری بوده است که می‌توانسته است فراهم آید، اما میراث ملی دیجیتال بسیار ناپایدارتر از آن است که منتظر چنین اتفاقات میمونی باشیم.

به قول بیدل:

بر نسخه هستی مپسندید تغافل

هر چند خطش جمله غبارست ببینید
هر که مژه بر هم رسد این باغ خزان است
تا فرصت نظاره بهار است ببینید

سیالیت و لامکانی این اطلاعات ممکن است موجب شود که دیگران با گردآوری و سازماندهی این میراث ملی آن را به نام خود ثبت کنند. همان مشکلی که در ثبت ردیف‌های موسیقی ایرانی به نام فرهنگ و کشور دیگر، رخ داده است. باید با برنامه و به‌طور هدفمند کوشید تا در سطحی کلان این میراث ارزشمند را حفظ نمود. استفاده از تجربیات دیگر کشورها، همکاری همه مؤسسات داخلی در تدوین دستورالعمل‌ها و استانداردها و ایجاد پیمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی گام‌های مؤثری خواهند بود که با محوریت کتابخانه ملی می‌تواند زمینه تشکیل کتابخانه و آرشیو دیجیتال ملی ایران را فراهم آورد.

فرهبرز خسروی